

**Από την απομνημόνευση στην ιστορική
σκέψη: διδακτική παράδοση και
σύγχρονες προκλήσεις**

Άγγελος Παληκίδης
Αναπληρωτής Καθηγητής Διδακτικής της Ιστορίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Χαρακτηριστικά της παραδοσιακής σχολικής ιστορίας

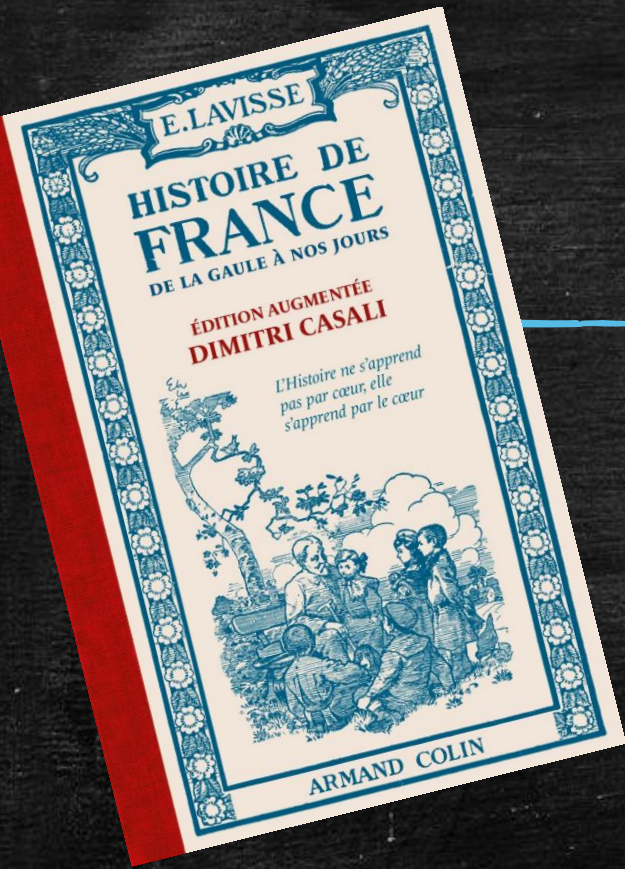
- Ένα και μοναδικό σχολικό εγχειρίδιο, παραγόμενο από το κράτος
- Αναλυτικό πρόγραμμα που δεν αφήνει ελευθερία επιλογών στους εκπαιδευτικούς
- Η αποστήθιση του σχολικού εγχειριδίου ως κύρια μορφή αξιολόγησης των μαθητών
- Εθνοκεντρισμός και ο ευρωκεντρισμός
- Κυριαρχία της πολιτικο-στρατιωτικής ιστορίας
- Έμφαση στις μεγάλες πολιτικές και στρατιωτικές προσωπικότητες, που κινούν τα νήματα της ιστορίας, κατά κανόνα άνδρες
- Οι ιστορικές πηγές που πλαισιώνουν την αφήγηση λειτουργούν επιβεβαιωτικά προς αυτήν
- Δεν θίγονται επίμαχα και συγκρουσιακά ιστορικά γεγονότα και, όταν θίγονται, δεν προσεγγίζονται πολυπρισματικά
- Οι ιστορικές εποχές κατανέμονται στις σχολικές τάξεις με βάση το τρίσημο σχήμα που διαμορφώθηκε στην ελληνική ιστοριογραφία στο τέλος του 19ου αιώνα: Οι μαθητές διδάσκονται σε κάθε τάξη διαδοχικά την αρχαία, βυζαντινή και νεότερη ιστορία, συνολικά τρεις φορές κατά τη διάρκεια της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Εθνικές ιστοριογραφίες και διδακτική παράδοση (19^{ος} αι.)

ΣΚΟΠΟΙ

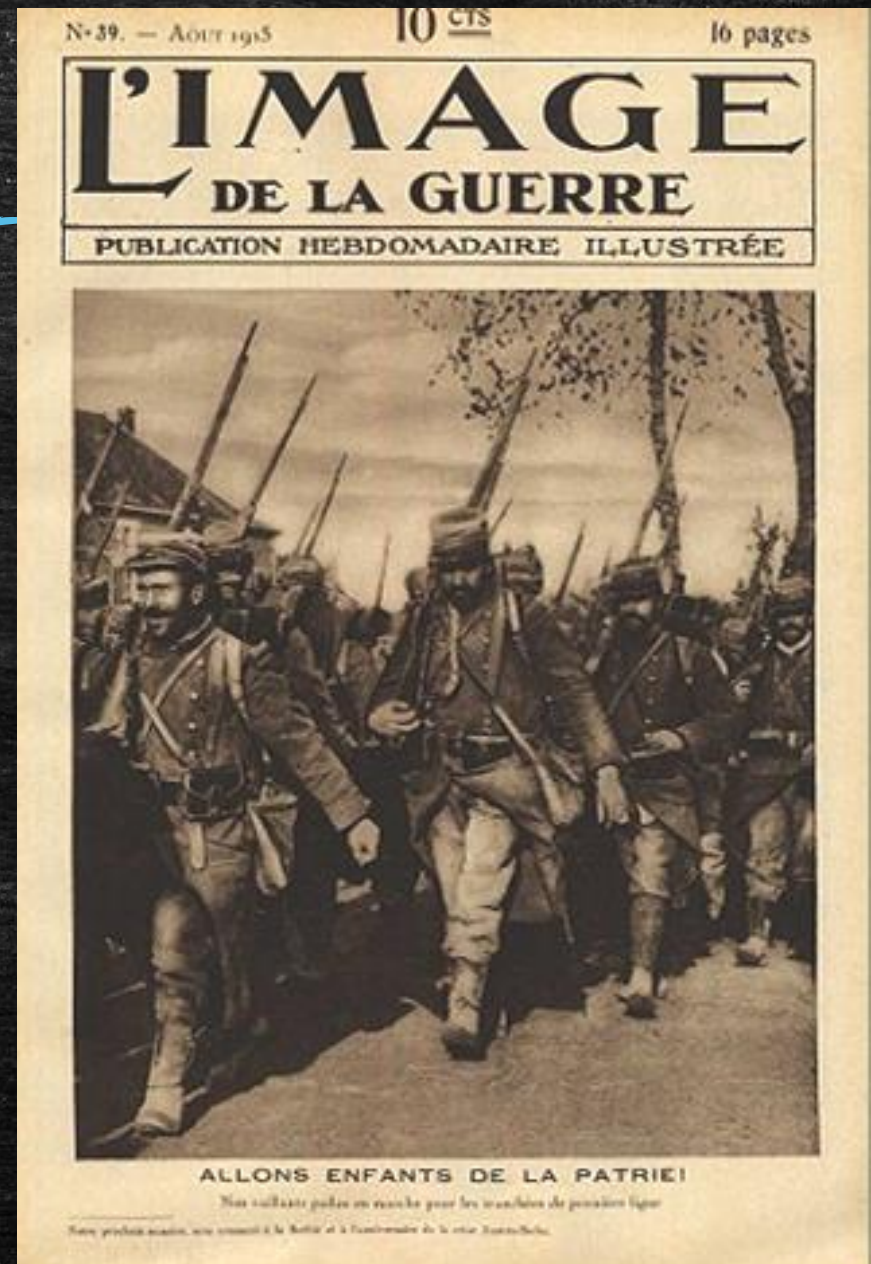
- ❖ Να ομογενοποιήσουν τις ποικιλόμορφες ως τότε κοινωνίες, οι οποίες αποτελούνταν από πληθυσμιακές ομάδες με τοπικές ταυτότητες, διαφορετικές κουλτούρες και νοοτροπίες.
- ❖ Σε ιδεολογικό επίπεδο η εθνική ιστορία κλήθηκε να θεμελιώσει τα λεγόμενα «απαράγραπτα» εθνικά δικαιώματα, τον μεγαλοϊδεατισμό και τον αλυτρωτισμό σε περιοχές και πληθυσμούς εκτός της κρατικής επικράτειας.
- ❖ Η σχολική ιστορία να προβάλλει ηθικά πρότυπα στις νέες γενιές. “*Historia magistra vitae*” (Cicero)
- ❖ Να δημιουργήσουν στους νεότερους ένα ισχυρό αίσθημα ιστορικού καθήκοντος, μιας οφειλής απέναντι στους προγόνους.

«Αν ο μαθητής δεν πάρει μαζί του τη ζωντανή ανάμνηση της εθνικής μας δόξας, αν δεν γνωρίσει πως οι προγονοί μας πολέμησαν σε χίλια πεδία για ευγενείς υποθέσεις, αν δεν καταστεί ένας πολίτης που έχει συνείδηση των καθηκόντων του και ένας στρατιώτης που αγαπά τη σημαία του, ο δάσκαλος θα έχει χάσει το χρόνο του»

Ernest Lavisse, 1910

Εθνικές ιστοριογραφίες:
τα ιερά βιβλία
της "θρησκείας" του έθνους

Ευρωκεντρική – δυτικοκεντρική ιστοριογραφία

- Ενώ αρχαίοι ιστορικοί, όπως ο Ηρόδοτος, αναγνώριζαν τη συμβολή των αρχέγονων πολιτισμών της Μέσης Ανατολής, όπως ο Βαβυλωνιακός και ο Αιγυπτιακός, στη διαμόρφωση του σύγχρονου πολιτισμού, η νεωτερική ιστοριογραφία τοποθετούσε τις απαρχές του ευρωπαϊκού πολιτισμού στην ελληνική κλασική εποχή.
- Ο Λέοπολντ φον Ράνκε, ο πατέρας της επιστημονικής ιστοριογραφίας, απαξιούσε να ασχοληθεί με την Κίνα και την Ινδία, γιατί, κατά τη γνώμη του, δεν έχουν ιστορία, έμειναν στάσιμες στο παρελθόν.

CECIL RHODES

British imperialist Cecil Rhodes was the man behind the dream of a railroad from the Cape all the way across the “red line” of British colonies in Africa to Cairo.

Η ανάδυση του επιστημονικού ρατσισμού

- Κρανιομετρία
- Η ιστορία από κοινού με την ανθρωπολογία χώρισαν τους λαούς σε έχοντες και μη έχοντες ιστορία, σε εξελισσόμενους και στάσιμους και συγκροτούσαν έτσι έναν επιστημονικό ρατσισμό, που θα αξιοποιηθεί ποικιλοτρόπως κατά τη διάρκεια της αποικιοκρατίας και του Ολοκαυτώματος

Christoph Meiners, καθηγητής στο Göttingen:
ιεραρχία των φυλών

Πώς και γιατί το Βυζάντιο εντάχθηκε στην ελληνική ιστοριογραφία

- Αντίδραση στη θεωρία του αυστριακού ιστορικού Jakob Philipp Fallmerayer
- το Βυζάντιο προσφέρει την ιστορική νομιμοποίηση των εδαφικών εθνικών διεκδικήσεων στα Βαλκάνια και στη Μικρά Ασία
- η ελληνορθόδοξη εκκλησία ως θεματοφύλακας της μεσαιωνικής χριστιανικής παράδοσης και εγγυήτρια των αξιών του Βυζαντίου
- το Βυζάντιο, ως χριστιανική αυτοκρατορία με μοναρχικό πολίτευμα, είναι πιο κοντά στα πολιτικά πρότυπα των κρατών του 19ου αιώνα σε σύγκριση με τις «παγανιστικές» δημοκρατίες της αρχαιότητας
- η Βυζαντινή Ιστορία αποκαλύπτει και υποδεικνύει τους σύγχρονους εχθρούς των Ελλήνων: το Ισλάμ και του Άραβες, τους Βούλγαρους, τους Σλάβους και φυσικά τους Τούρκους.

Τουρκική εθνική ιστοριογραφία και Βυζάντιο

- Μετά το 1922 αναπτύσσεται μια εθνοκεντρική ιστοριογραφία, στο πλαίσιο της οποίας διατυπώνεται η **Τουρκική Ιστορική Θέση** και η **Θεωρία Ηλίου-Γλώσσας**. Σύμφωνα με αυτές, οι Τούρκοι δεν είναι οι επίγονοι των Οθωμανών, αλλά οι συνεχιστές του πανάρχαιου τουρκικού έθνους, του οποίου η πατρίδα, η Ανατολία, συνιστά την κοιτίδα κάθε αρχαίου πολιτισμού.
- Είτε αγνοούν πλήρως το Βυζάντιο είτε το μνημονεύουν συνοπτικά
- Ως κύριο γεγονός της βυζαντινής ιστορίας παρουσιάζεται η ίδρυση της πρωτεύουσας του κράτους που αναφέρεται όχι ως Κωνσταντινούπολη, αλλά ως Ιστανμπούλ.
- Σταθμός στη βυζαντινή ιστορία είναι η **βασιλεία του Ιουστινιανού**. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού, με σκοπό να αποτελέσει μέτρο σύγκρισης με εκείνο του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς. Στην ίδια λογική, γίνεται αναφορά και στη **μεγαλοπρέπεια της αρχιτεκτονικής της Αγίας Σοφίας**. Προβαλλόταν η «ανατολική» καταγωγή του Ισίδωρου του Μιλήσιου ως απόδειξη πως η Αγία Σοφία ουσιαστικά ήταν έργο τουρκικής έμπνευσης.
- **Η μάχη στο Ματζικέρτ** προβάλλεται ως ηθική νίκη των Τούρκων έναντι των εκφυλισμένων Βυζαντινών. Στα σχολικά εγχειρίδια μέχρι το 2017 παραλληλίζεται με τον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας (1919-1922), ενώ από το 2017 και μετά προβάλλεται ως ισοδύναμη με την επιτυχημένη κατάπνιξη του πραξικοπήματος του Ιουλίου του 2016 από τον πρόεδρο Ερντογάν.
- Οι Τούρκοι προβάλλονται πολιτισμικά και **ηθικά ανώτεροι** από τους σταυροφόρους που κατέστρεψαν το Βυζάντιο.

Η νέα Διδακτική της Ιστορίας

- Το μάθημα της ιστορίας καλείται να συγκλίνει και να επικοινωνεί σε βάθος με τις κοινωνικές και πολιτισμικές σπουδές
- μετάβαση από τη διδακτική παράδοση των εθνικών κρατών στην πολυδιάστατη και πολυαξιακή νέα διδακτική

Κριτική στην εθνοκεντρική και φρονηματιστική ιστορία

- ❖ Καλλιεργεί μονολιθικές ταυτότητες, παράγει μονόπλευρα αφηγήματα και επιβάλλει μονοδιάστατες ερμηνείες –γι' αυτό και βρίθει αποσιωπήσεων, αποκλεισμών και στρεβλώσεων
- ❖ Αδυνατεί να προστατέψει τους αυριανούς πολίτες από την προπαγάνδα, τη χειραγώγηση, τις μισές αλήθειες, τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα, τα οποία στρέφονται όχι μόνο ενάντια στους εθνικούς «άλλους», αλλά και στο εσωτερικό των κοινωνιών, δηλαδή στις αποκλίνουσες από τον «κανόνα» της κυρίαρχης ομάδας θρησκευτικές, φυλετικές, γλωσσικές, σεξουαλικές και πολιτισμικές κοινότητες

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΟΝ

- Η γνώση του παρελθόντος είναι **κλειδί** για την κατανόηση και ερμηνεία του παρόντος.
- Μελετώντας το παρελθόν οι νέοι άνθρωποι θα μπορούν να αντιληφθούν όχι μόνο την ιστορικότητα των ταυτοτήτων τους και των ταυτοτήτων των άλλων, αλλά και τη δυναμική φύση τους.

Οι πανδημίες στην ιστορία

Το μάθημα και η επιστήμη της Ιστορίας

1. έμφαση στη διαδικασία έρευνας και παραγωγής της ιστορικής γνώσης (επιστημονική πειθαρχία)
2. διαδικασία ελέγχου, ανάλυσης και ερμηνείας των ιστορικών πηγών
3. ανάγκη να εξοικειώνονται οι μαθητές/τριες με τα εργαλεία της ιστορικής επιστήμης και με τις μεθόδους παραγωγής ιστοριογραφικών κειμένων
4. εφαρμογή ευρετικών και ανακαλυπτικών μεθόδων διδασκαλίας, ώστε ήδη από την προσχολική ηλικία, να επιδιώκουμε την ανάπτυξη αναλυτικής και κριτικής σκέψης, δεξιοτήτων παρατήρησης, ενσυναίσθησης, ενεργητικής ευαισθησίας σε θέματα της κοινότητας, συνεργατικότητας, δεξιοτήτων επίλυσης συγκρούσεων, ανοικτότητας στη διαφορετικότητα, δεκτικότητας και συναινετικότητας

Νέα ανθρωποκεντρικά ιστοριογραφικά πεδία

- Μικροϊστορία
- Τοπική ιστορία
- Ιστορία του φύλου
- Ιστορία της παιδικής ηλικίας
- Προφορική ιστορία
- Εννοιολογικές κατηγορίες της ιστορικής συνείδησης, της μνήμης, των ταυτοτήτων και του ιστορικού τραύματος

Η Διδακτική της Ιστορίας συμμετέχει σε νέα διεπιστημονικά πεδία

- μνημονικές σπουδές
- σπουδές του Ολοκαυτώματος
- μετα-αποικιακές σπουδές
- μουσειακές σπουδές
- σπουδές κοινωνικού φύλου και σεξουαλικότητας
- σπουδές μετανάστευσης

Παιδαγωγικός και αξιακός πυλώνας της Διδακτικής της Ιστορίας

η ιστορική εκπαίδευση καλείται να συμβάλει σε ένα ολιστικό σχέδιο διαμόρφωσης δημοκρατικών πολιτών και εμπέδωσης στα ευρωπαϊκά σχολεία μιας δημοκρατικής κουλτούρας

Γιατί θεωρείται σήμερα επιτακτική η διασύνδεση της ιστορικής εκπαίδευσης με τη δημοκρατία;

- τρομοκρατία
- άνοδος ακροδεξιάς
- λαϊκισμός
- ξενοφοβία
- ισλαμοφοβία
- αντισημιτισμός
- κυριαρχία ψηφιακών κόσμων μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας
- πολλαπλασιασμός των πηγών δημόσιας ιστορίας
- έλλειμμα δημοκρατίας

Πώς μπορεί η Ιστορία να συμβάλει στην ανάπτυξη δημοκρατικής συνείδησης και κουλτούρας;

1. Βοηθώντας τους εκπαιδευόμενους να έρθουν σε επαφή με ιδέες, στάσεις και πεποιθήσεις του παρελθόντος, οι οποίες δεν ισχύουν πια, και έτσι να κατανοήσουν οπτικές διαφορετικές από τις δικές τους.
2. Ασκώντας τους να διαμορφώνουν συγκροτημένες απόψεις για ιστορικά γεγονότα, βασισμένες σε τεκμήρια. Έτσι, προετοιμάζονται για να κάνουν το ίδιο και στη δική τους ζωή. Ως αυριανοί πολίτες και μέλη μικρότερων ή ευρύτερων κοινοτήτων μέσα στις οποίες θα συσκέπτονται, θα διαφωνούν, θα αντιπαρατίθενται και θα συγκλίνουν με άλλους πολίτες, μαθαίνουν να μην στηρίζονται σε αυθεντίες και αβασάνιστες κρίσεις, αλλά να επιχειρηματολογούν στηριζόμενοι σε στοιχεία.
3. Οξύνοντας την ιστορική οπτική μπορούν να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν καλύτερα και όσα συμβαίνουν σήμερα γύρω τους.
4. Ωθώντας τους να ξεφύγουν από τον μικρόκοσμο των επιθυμιών τους και να στοχαστούν πάνω στο κοινό καλό ευρύτερων κοινωνικών σχηματισμών (εθνοτικών, εθνικών, παγκόσμιων και όλων μαζί) -με άλλα λόγια, να βαθύνουν και να διευρύνουν το σύστημα των κοινωνικών και πολιτικών αξιών τους.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ

- αντικατοπτρίζει τον τρόπο που οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους στον χρόνο και ερμηνεύουν το παρόν τους σε συνάρτηση με το παρελθόν και το μέλλον
- ενώ είναι ένα εργαλείο κατανόησης και ερμηνείας του παρελθόντος, στην ουσία λειτουργεί σαν ένα μοντέλο προσανατολισμού σε καταστάσεις της πραγματικής ζωής στο παρόν
- είναι μια δυναμική έννοια στον χρόνο και στον χώρο: ως πυξίδα προσανατολισμού στο παρόν και στο μέλλον μεταβάλλεται σε συνάρτηση με τις πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές που επισυμβαίνουν τόσο στο εσωτερικό κάθε κοινότητας όσο και μέσα από τις διαδράσεις της με άλλες κοινότητες.

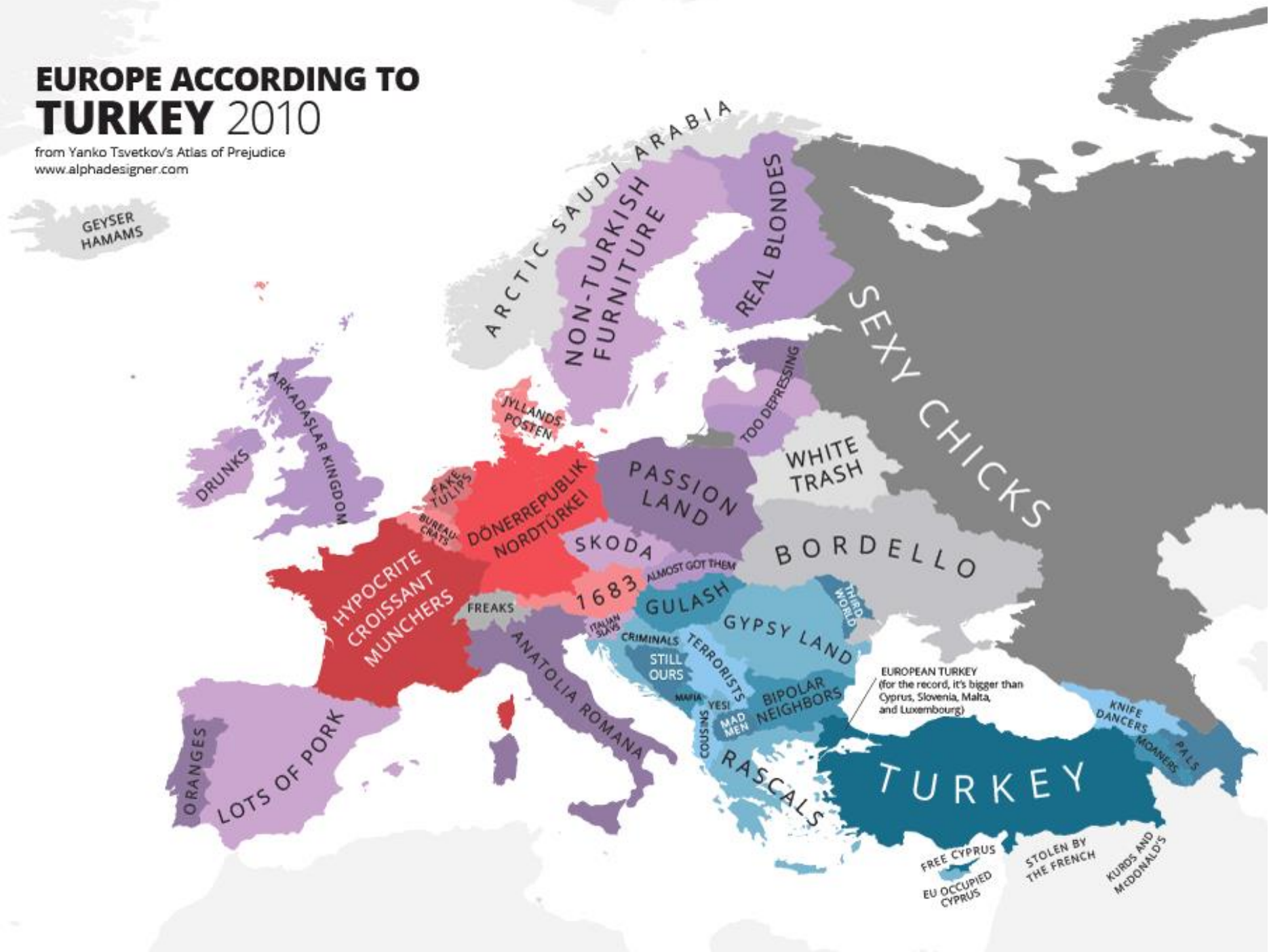
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ

- Ιστορική κουλτούρα είναι η υλική και άυλη πολιτισμική έκφραση της ιστορικής μας συνείδησης
- περιλαμβάνει όχι μόνο τη συλλογική μνήμη, αλλά και όλους τους τρόπους με τους οποίους εκφράζουμε τη σχέση μας με το παρελθόν (π.χ. τα δημόσια μνημεία, η ακαδημαϊκή αλλά και η λαϊκή τέχνη, ο κινηματογράφος, η τηλεόραση, ο τύπος και τα κάθε λογής αναγνώσματα, τα κόμικς, οι ιστορικές επέτειοι, οι τελετές μνήμης, το τραγούδι).

EUROPE ACCORDING TO TURKEY 2010

from Yanko Tsvetkov's Atlas of Prejudice
www.alphadesigner.com

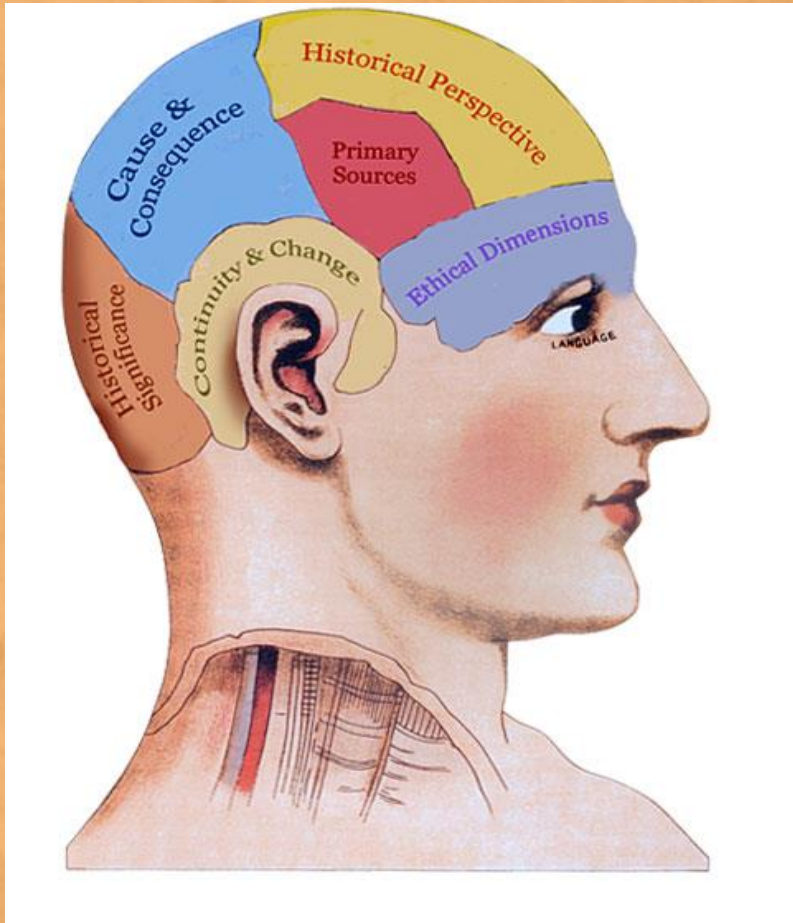

EUROPEAN TURKEY
(for the record, it's bigger than
Cyprus, Slovenia, Malta,
and Luxembourg)

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

- Η ιστορική σκέψη είναι πρωτίστως **κριτική σκέψη**.
- Κριτική σκέψη στην ιστορία δεν είναι ο αυθαίρετος και περιστασιακός σχολιασμός προσώπων, γεγονότων ή θεσμών του ιστορικού παρελθόντος ή του παρόντος.
- Κριτική σκέψη είναι η δομική ολοκλήρωση και ο συνδυασμός νοητικών και ψυχολογικών δεξιοτήτων που είναι δυνατό να καλλιεργηθούν στο μάθημα της ιστορίας.
- Τέτοιες δεξιότητες είναι: η **αναλυτική και συνθετική ικανότητα**, η **επιχειρηματολογία**, η **τεκμηρίωση**, η **διακρίβωση της αιτιότητας που συνδέει τα ιστορικά γεγονότα μεταξύ τους**, η **αποκάλυψη των αξιών και των κινήτρων που κινητοποίησαν τη δράση ατόμων και ομάδων**, η **κατανόηση της ιστορικότητας των γεγονότων και των φαινομένων**, η **πολυσήμαντη ιστορική ενσυναίσθηση**.

Οι έξι έννοιες ιστορικής σκέψης (P. Seixas)

1. Ιστορική σημαντικότητα
2. Πρωτογενείς πηγές
3. Συνέχεια και αλλαγή
4. Αιτία και αποτέλεσμα
5. Ιστορική οπτική
6. Ηθική διάσταση της Ιστορίας

Γιατί να διδάσκουμε ιστορία
στον σύγχρονο κόσμο;

